

העלייה על הקרקע והמשלט

הגרעין המצרי ברעננה נחשב לאחד הגרעינים החזקים של התנועה. שישים חבריו, ואני ביניהם, ישבו במושבה כפלוגת עבודה עצמאית והתפרנסו מעבודות חוץ שונות. בנוסף לכך היה לנו משק קטן, שכלל גן ירק, רפת, לול, בהמות עבודה ונגרייה. כל אלה היו צמודים למחנה של כמה צרפים ואוהלים, שהיו שייכים לסוכנות היהודית. רכוש זה עבר מפלוגה אחת למשנה, עד אשר הושגו די שטחי קרקע להתיישבות. לפנינו ישבו בו במשך שבע שנים החברים שהקימו את קיבוץ גלעד.

במחנה זה, שהוקם בשולי המושבה – ליד המושב גבעת חן, מצאנו גם חדר אוכל רחב ידיים ומקלחת ציבורית. לא רחוק מאתנו, במחנה אחר, ישבו החברים, שהקימו לאחר מכן את אורים.

שני גרעינים נוספים היו מסונפים אלינו, האחד מורכב מעולי מצרים שקיבלו את הכשרתם בקיבוץ שפיים, והשני, עם כעשרים חניכים מן התנועה המרוקנית, המתינו ברמת הכובש למועד עלייתנו. הקרקע היתה הגורם שהגביל את תנופת ההתיישבות, והגרעינים חיכו שנים רבות עד אשר הושג מקום ליישוב הקבע שלהם. מגבלות הספר הלבן היו חמורות ביותר, ואם להוסיף לכך את הצמצום בתקציבים, אפשר להבין מדוע הציע לנו מדי פעם "הקיבוץ המאוחד" להשלים קיבוץ קיים.

הצעות אלה נדחו תמיד על הסף, כי מטרתנו המוצהרת היתה להקים קיבוץ מצרי. השלמה נראתה בעינינו כמשימה פחותת ערך בהשוואה עם העלייה הנכספת על הקרקע.

הוויכוחים עם הנהלת התנועה היו מרים וקשים, אבל השתזרו בהם לפעמים אירועים מלאי הומור, ששימרו אותם בזיכרוני עד היום.

בסוף שנת 1947, בסיומו של דיון בו דחינו שוב את דרישת התנועה להשלמת קיבוץ רביבים, קם חברנו משה ב', שריכז את גן הירק, ובקול חנוק מהתרגשות וגאווה טען: "איך אתם יכולים להציע לנו להשלים קיבוץ אחר, כאשר כל כך הרבה יכולת גלומה בגרעין שלנו... תראו איזה יופי של עגבניות אנו מגדלים כאן..." – ובתנועה רחבה, מלכותית כמעט, הושיט את זרועו אל סל מלא עגבניות גדולות ויפות ו... כולן בגוון ירוק כהה... משה היה עיוור צבעים!!!

פרץ הצחוק הפרוע של כל הנוכחים והסבר חטוף הותירו אותנו... אדום כעגבנייה. למרות כל אלה לא השלמנו את רביבים, ומספר חודשים לאחר מכן אישרנו פה אחד את הצעת המוסדות לעלות ולהתיישב בברור-חיל.

חמישה ימים הוקצבו לנו להכנות: שלושה מהם נוצלו לאימוני נשק, שכללו אימון הפרט, אימון כיתה והכרת כלי נשק שונים ורבים, ששימשו אז את ההגנה: הרובה הבריטי, הקנדי והאיטלקי, המקלעים ברו (אנגלי), שאטו (צרפתי) והפולני; לבסוף גם המרגמות "2 ו-3" הוכנסו לתוכנית הדחוסה הזאת. הקושי העיקרי היה בהבחנה בין סוגי התחמושת השונים.

לאור חשיבות המשימה שעמדנו לבצע, ניתן לנו היתר מיוחד ונדיר לצאת למטוות. כל אחד מאתנו קיבל חמישה כדורים מתחמושת ישנה, ואם לאכזבתו היו אחדים מהם עקרים, לא קיבל אחרים במקומם.

לא אתעכב על תוכן הוויכוחים, שסערו עד השעות הקטנות של הלילה מסביב

לבחירתם של השלושים המאושרים, שהיוו את חוד הגרעין ויצאו ראשונים למשלט.

האחרים, שנותרו במושבה, היו צריכים לפרנס את כל הגרעין משכרם הדל. חלוקה זו היתה הכרחית עד אשר התנאים בברור-חיל יאפשרו קיום נאות לכל חברי הקיבוץ, על טפס ונשותיהם.

בתאריך 4.5.48 נסענו באוטובוס משוריין עד לגבעת-ברנר, שם לנו, ולמחרת ב-4.00 בבוקר, יצאנו לנגבה כדי להצטרף לשיירה שירדה לנגב. אחרינו, עמוסת מיטות, חפצים ומזון, התנדדה "גונגה-דין", משאיתנו החדשה, שזכתה בשם זה כי כמו עמיתה ההודי, נועדה בעיקר, במשך השנתיים הקרובות, להוביל מים מנירעם למשלט שלנו.

הגענו למשלט ב-10.00, ותחת שמש לוחטת ומסנוורת קידשנו את אדמתנו החדשה בהורה סוערת, תחת מבטם הספק-משועשע, ספק-מרצין של הפלמ"חניקים. הם כבר החזיקו חודש ימים במקום הזה ו"גולו" מאתנו את זכות הראשונים.

המשלט הוקם במרחק של כאלף וחמש מאות מטר מן הכפר הערבי בריה, על חלקת אדמה של חמש מאות דונם, שנרכשה על-ידי הקרן הקיימת. תפקידו היה לשמור על דרך בורמה לנגב. דרך זו נפרצה לאחר שערביי בריה, שהחריבו את רוחמה בשנים 1917, 1929 ו-1936, סגרו הפעם את הכביש הראשי ג'וליס-באר-שבע ומנעו מהתחבורה היהודית להשתמש בו. הם חפרו שתי תעלות עמוקות לרוחב הכביש וניתקו בכך את הקשר עם יישובינו.

כדי להתגבר על המצב הזה ולספק אספקה לאנשינו, סלל הפלמ"ח כביש עפר, שיצא מנגבה והתחבר דרך שדות עם הכביש ה"אנגלי" שלנו. לצורך ההגנה על הכביש הוקם המשלט, ממנו יצאו מדי יום שני משוריניים קטנים לסייר בו או ללוות שיירות.

כך הצטרפנו לאלף היהודים, שהיו פזורים בים של מאה אלף ערבים. יהודים אלה הוכיחו שוב בנוכחותם, בעקשנותם ובגבורתם של אחדים מהם, שקבוצה קטנה המושרשת בערכיה ונחושה בהחלטותיה, יכולה לעזור ולשנות את ההיסטוריה והגיאוגרפיה של אזור זה במדינתנו.

עובדת קיומם של חמישה-עשר יישובים בנגב במשך מלחמת השחרור ועמידתם האיתנה, אפשרה את צירופו של חבל ארץ ענקי זה למפת מדינתנו ואת הרחבת שטח המדינה פי שלושה ממה שהוקצב לה על-פי ה"חלוקה".

אך לא ספר היסטוריה אני כותב, ורק על מעשינו הקטנים אספר. אנסה לתאר אותם באור הנכון, ועד כמה שאפשר – בצורה משעשעת.

המשלט הוקם, כפי שציניתי זאת, על-ידי הפלמ"ח כבסיס למחלקת סיור וליווי שיירות. אבל הכוח הקטן הזה לא יכול היה גם לפעול בחופשיות מחוץ לגדר וגם לשמור על הנקודה ולקיים בה את כל שירותיה. תפקיד אחרון זה נועד לנו.

עם גמר ריקודי ההורה, מסר לנו מפקד המקום בשיטתיות את "אחוזתנו":

– שני צריפים מכוסים בגג אלומיניום לוחט, מעל לחדרים נטולי תקרות; חמישה חדרים כל אחד, אבל שניים מהם תפוסים על-ידי מחסן הנשק והמרפאה.

– נשק: בסך הכל שנים-עשר כלים; שבעה רובים מתוצרות שונות (אחד מהם משנת 1898), ארבעה "סטנים" ומקלע "ברן" אחד, שירה... רק בודדת; במלים אחרות: כלי אחד לכל שני בחורים; הבחורות לא קיבלו אפילו שברייה, וסרפן

במילא לא היה להן.

- צריף שלישי המיועד להיות חדר האוכל, אבל עדיין מפורק וקירותיו מונחים בערימה.

- מטבח מפה 4x4.

- חדר אוכל זמני באוהל צבאי גדול.

- תוכנית ביצורים, שהיתה עדיין בתהליך ביצוע; הגדר, המיקוש וחלק מסוללות העפר היו כבר מוכנים. אבל לקראת הפלישה הצפויה של הצבא המצרי, מצווה עלינו להקים במהירות עמדות ירי מוגנות, מקלטים, תעלות קשר וביצורים נוספים המפורטים במפה המצורפת; כל אלה תוך עשרה ימים (???). למעשה, סיימנו ביצורים אלה, תוך עבודה מפרכת וידנית, במשך שלושה חודשים. בתקופה זו עבדנו בחפירה שמונה שעות ביום, ובנוסף לכך שמרנו בלילה חמש שעות. הגענו למשלט "ירוקים" לגמרי, מפרדסי רעננה ישר למרחבי הנגב. בלילה הראשון כבר קיבלנו בשמחה את תפקיד השמירה.

למחרת צחק מאתנו כל הנגב. היינו רגילים לצלילים העמומים של אזור מטעים צפוף, בו נעצר הקול עליידי מספר איך-סופי של עצים. כאן, במרחבים השוממים, נשמעה כל צעקה בכפר בריר המרוחק, כאילו פרצה בין הגדרות. כל יללת תן... צרור!!! כל רשרוש נייר... ירייה!! וכל ירייה שלנו פירושה: מצב הכן בכל המשלט!!! אבל למדנו מהר, התרגלנו ונרגענו...

חיינו נכנסו לשגרה. חפרנו, שמרנו והשתדלנו לישון למרות החום הלוהט של הצריפים והרעש שנגרם מכל פסיעה על רצפת העץ. בגלל העדר התקרות, כל "מחשבה" של חבר בחדר הראשון נשמעה מעל למחיצות, בחדר החמישי, כאילו ישב הוא על מיטתך ממש. שגרה זו הופרה פה ושם עליידי מאורעות רציניים יותר: גירוש הערבים מבריר ומן הכפרים הסמוכים; הפלישה המצרית; תפיסת צומת גבעתי וניתוקנו מן הצפון; הפגזות המצרים שנתמקמו על גבעות חוליקאת (מחנה הנפט של חלץ כיום), אך טווח המרגמות שלהם היה למזלנו קצר מדי; החלפות מחלקות הפלמ"ח ופתיחת הדרך לנגב בספטמבר 1948.

בתחילה כלל סדר היום שלנו בעיקר חפירה ובניית ביצורים באדמה קשה ויבשה, שמירה ובנוסף לכך ליווי המשאית המובילה את המים, אימונים ושירותים שונים (מטבח, כביסה, תצפית ועוד), כרוחו הטובה של סדרן העבודה. את יתר הזמן, אם לא נפלנו באפיסת כוחות על משכבנו, בילינו בוויכוחים קולניים על נושאים פוליטיים או אסטרטגיים.

כשגמרנו את בניית המקלטים והעמדות, נהגנו לישון בתוכם, בחיפושינו אחר מקום קריר ושקט. בגלל מצוקת הדיוור גרתי יותר מחצי שנה בעמדה תת-קרקעית, עד אשר הוקצה לי אוהל קטן.

החברים יזמו תחביבים שונים, שהנפוץ ביניהם היה גידול זקן. בגלל המחסור במים והקצבתם בצמצום בימים הראשונים, ובעיקר כדי להידמות ל"חיות הנגב", השקיעו חברינו זמן רב בטיפוח הזקן, בגזיתו, בגילוחו האמנותי ובסלסולו. כולם גידלו זקנים שונים ומשונים. שלי, למשל, גדל בשלושה צבעים: שחור, לבן ואדום. יונה הכריזה מיד: "או הזקן, או אני...". גילחתי אותו אחרי שלושה ימי התפתלות נואשת, תחת מטר של צחקוקים פוגעים ביותר על... חוסר גבריות.

אליעזר גידל את שלו נוסח שודדיים, עם חוד ארוך ובתוספת שפם מזדקר כקרני פר ספרדי; דן הניח לוקנו לצמוח פרע - צפוף וארוך לכל הכיוונים, כך שפניו נותרו

כמה מונים. הוא היה קטן־קומה, וגובהו הגיע בקושי ל-1.60 מטר; כשנהגה במשאית שלנו, נראו פניו המזוקנים דרך האשנב הצר של "גונגה־דין" כאילו ישב בה ענק ממש; אבל כשפתח את הדלת וזינק החוצה, ליווה אותו מבטם המופתע של אלה שחזו ב... התגמדותו הפתאומית של הענק.

לאריה היה זקן דליל, ארוך, עם שערות מרוחקות זו מזו, נוסח זקן סיני. שערותיו טבלו בתוך המרק שלו, ובהיסח הדעת חשב אותו לאיטריות. יש אומרים שעד היום הוא ממשיך לירוק אותו מפיו.

מזוננו היה בהתחלה דל ביותר, וימים רבים אכלנו בכל ארוחה דג מלוח ולחם שחור בלבד. מאוחר יותר נמאס הנקניק אפילו על חתול המטבח שלנו, למרות ניסיונותיהן של המבשלות המיואשות לגוון את צורת הגשתו: חי, מטוגן, שניצל, ברוטב ועוד... עם הזמן השתפר התפריט; צירופנו לפלמ"ח ולצינורות האספקה שלו, זיכה אותנו בסדרי אפסנאות מתקבלים על הדעת ובבעלות על מחסנים ענקיים של שימורים מעולים, שהגיעו מכל העולם: בוליביף אנגלי, קורנד־ביף אוסטרלי, אנוס דרום־אפריקני, שוקולד אמריקני ועוד מיני "דליקאטס" אחרים. לכל אלה הוספנו פירות וירקות, שליטנו בשדות הערבים או בקיבוץ דורות. הפגזות המצרים על הלולים והרפתות של דורות אפשרו לנו להקים רפת של פרה אחת ולול של כמאה תרנגולות, אשר סיפקו לנו ביצים וחלב הדרושים לגיוון התפריט.

לחם אפינו בעצמנו בעזרת תנור נפט רעוע. בהתחלה פלט תנור זה רק... לבנים קשות. אבל עם הזמן למדנו להסתדר אתו ואפינו פיתות ואפילו עוגות. איכות החיים השתפרה. המקלחת הראשונה היתה פתוחה לכל רוח ומורכבת ממגדל עץ בגובה של כשלושה מטרים, ועליו מכל קטן, שממנו יצא צינור עם חמישה ברזים; על ברזים אלה תלינו קופסאות שימורים מנוקבות, שהזרימו קילוח דק ומרגיז על ראשינו. מחיצות קצרות מפח מגולוון הגנו משני צדדים בלבד על צניעות החברים, ובעיקר על זו של הבהורות שלנו.

מגדל זה שימש גם מקום מושבו של החבר, שעמד בתצפית והתריע כל היום במשרוקית על התקרבותם של הערבים או של אווירונים. בדרך כלל ישב שם חברנו יעקב. הוא סירב בעקשנות לנטוש את משמרתו כאשר באו החברות להתקלח. לבסוף הם הגיעו לדר־קיום בשלום: הוא טען שאיננו מסתכל עליהן, והן סירבו להתקלח בנוכחות כל צופה אחר. יעקב היה היחיד שידע הכל על הסביבה ו... עליהן.

במשך הזמן ליקטנו מספיק חומרים בכפרים הנטושים כדי לבנות מקלחת גדולה וסגורה, עם דוד לחימום מים, המחובר למכל הראשי על־ידי צינור ומשאבה. כל מי שרצה להתקלח, הפעיל מאה פעמים את ידית המשאבה והתפלל שבינתיים לא יתפלא אף אחד למקלחת וינצל את המים שלו.

בעיות הכביסה אף הן נפתרו בעזרתם של דורות ורוחמה; קיבלנו יום כביסה בשבוע במכבסות שלהם. בתקופה הראשונה לבשנו את בגדינו, עד אשר "עמדו" נוקשים מלכלוך. חברנו מודקה רצה לרשום פטנט על ה"ארגו המכבס" שלו. הוא פשוט הכניס את בגדיו המלוכלכים לתחתית ארגו "תנובה" שמתחת למיטתו. במשך הזמן ובלחץ התחלופה בלבד, הפכו בגדים אלה לעליונים ו... פחות מלוכלכים מאלה שלבש!!

—אותו מודקה היה קצר ראיה, ואפילו כשנשברו משקפיו, לא ויתר על זכותו

לשמור. לילה אחד החל לירות צרורות על... איילת השחר. וכך היה סיפור המעשה: ליד המשלט עברה דרך הסיורים של הפלמ"ח; כל מכונית מתקרבת אותה מספר פעמים בפנסייה את הסיסמה המשתנה מדי יום; רק אז הובטח לה מעבר ידידותי. חברנו מודקה שמר ופניו למזרח; כאשר עלתה איילת השחר מעל לגבעה, בדיוק במקום שבו עברה הדרך, הוא חשב אותה למכונית, העומדת בפנס דולק אחד בלבד, ובולשת על הנעשה אצלנו מבלי לתת את הסימן המקובל... והוא פתח באש!! היה לנו מזל רב בזמן המלחמה. משלט ברוד-חיל היווה, ביחד עם גברעם, את הגבול הצפוני של הנגב המכותר, ארבעה קילומטרים ממשלטי חוליקאת של הצבא המצרי.

שימשנו מקום מעבר לשיירות, אשר חדרו בלילה בין קווי האויב, מן הצפון אל הנגב. לעומת זאת יצאו מאתנו התקפות רבות, שמטרתן כיבוש משטרת עיראק-סודן (נגבה); ואלינו חזרו כוחותינו הנסוגים. למרות היותנו על הציר המרכזי של התנועה, ולמרות שהותקפנו תכופות על-ידי חיל האוויר המצרי, היו לנו רק פצועים מועטים. במשך כל התקופה נפצעו בסך הכל רק שלושה מחברינו, אחד מהם איבד רגל בעלותו על מוקש יומיים אחרי עלייתנו על הקרקע, ושלושה חודשים מאוחר יותר נפצעו קל עוד שניים, מכדורים ופצצות של "ספיטפייר". ביום זה שהו אצלנו עשרות רבות של לוחמים, שהמתינו להסעה אחרי הנסיגה מנגבה ומצאו מסתור בתעלות העמוקות שלנו. הם לא נפגעו הודות לטיב הביצורים שהקמנו. ההתקפות המצריות היו בעיקר לצורך הטרדה.

כל יום, בדיוק באמצע ארוחת הצהריים, כאילו כדי להרגיז, היתה משרוקיתו של הצופה מריצה אותנו אל התעלות ואל עמדות הירי. האווירון ערך מספר סיבובי תצפית מסביב למשלט, ולפעמים כיבד אותנו בצרור אחד או שניים משמונה מכוונות הירייה שלו. אבל לרוב היו אלה אזעקות שווא, שהעניקו לנו הזדמנות פז לפתוח באש בכל הכלים, בניסיון עקר לפגוע במטוס.

יום אחד, לאחר סדרה של ריצות סרק, החליטה יונה, שעבדה במטבח, שנמאס לה ודי... היא לא תנטוש עוד את עבודתה ולא תרד לתעלות המגן. בדיוק אז התקיף המטוס מגובה נמוך וריסס בכדוריו את המשלט. מי שלא ראה את יונה רצה ביום הזה, לא ראה ריצה מימיו. כאשר ניתן לבסוף אות ההרגעה, מצאנו את המטבח כולו מנוקב...

ומכאן לעניין אחר.

צרה אחת צרורה ליוותה את פשיטותינו בכפרים הערביים, שם ליקטנו מזון וחומרי בנייה: מכת הפרעושים. החברים, שיצאו לפעולות אלה, חזרו משם תמיד כשגופם שורץ טפילים. תקופה ארוכה למדי נלחמנו בהם ממש בידים, עד אשר קיבל סוף-סוף הד.ד.ט. עדיפות מתאימה במשלוחי האוויר, שהיוו הדרך היחידה לקבלת אספקה מן הצפון.

כל שיטות המנע לא הועילו; התפשטנו לפני כניסתנו למשלט והשארנו את בגדינו בשמש כדי להבריח את החרקים; ידינו רכשו להן מיזמונות בלתי רגילה בסטירה על הפרעוש, בתפיסתו ובמערכתו. אפשר לומר שעיקר הדם שנשפך אצלנו זרם לא בגלל המצרים, אלא בגלל... הגירודים.

בפשיטותינו הרבות בכפרים תפסנו גם יונים. בנינו שובך ענקי, והכנסנו לתוכו כמה מאות מן הציפורים האלה. טקסי החיזור שלהם, יחסי השכנים בקינים שסידרנו להם, חיי המשפחה והמריבות בגלל קנאה או מעמד, שימשו לנו בילוי

ובידור בערבי הקיץ הארוכים.

ליד השובך היתה תלולית עפר קטנה, שכינונו אותה "גבעת הרווקים". בלילות נפגשנו שם; שרנו משירי התקופה עד שעה מאוחרת, ובין שיר לשיר שילבנו בדיחות וסיפורים מענייני דיומא. שירים וסיפורים אלה לוו מדי פעם בלילות תנים; חיות אלה, שנעלמו כליל בימינו, שוטטו בזמנן בלהקות גדולות; רק בלילה העזו להתקרב למשלט. בור האשפה, שאריות של צאן ובקר, חמור שעלה על מוקש, כל דבר שנראה להם ראוי לאכילה, שימש סיבה למסיבה רעשנית. צריחותיהם הקולניות, הצורמות והפתאומיות גרמו לא פעם לירי אינסטינקטיבי של שומר עצבני.

הם ניקו הכל; תוך לילה אחד לא נשאר מנבלת החמור אלא עור ועצמות. הם נעלמו מאזורנו בגלל פיזור הרעל נגד עכברים, שנאלצנו לבצע; הם אכלו את העכברים המורעלים והורעלו אף הם. בערבות הנגב כבר לא מיילל התן, וחבל; אחת הנשיקות המתוקות ביותר שקיבלתי מיונה, אשתי, נבעה מזינוק מבוהל אל תוך זרועותי בגלל יללה פראית; כל כך טוב היה להרגיע ובעיקר להירגע לאחר מכן... בזמן ההפוגה השנייה נשלחתי לקורס מ"כים פלמ"ח בקיבוץ דליה. חזרתי בזמן כדי לקבל את הפיקוד על המשלט ולצפות מרחוק על פריצת הדרך לנגב.

רוב הקרב הזה נערך בלילה. הבזקי הכדורים הזוהרים, אור הפצצות ופגזי התאורה יצרו תמונה, שיכלה להיות מדהיבה ומלהיבה, אלמלא ידענו ששם מתנהל המאבק על חיבורנו מחדש לכוח העיקרי שלנו ועל הדיפת האויב עד לגבול מדינתנו. כאב לנו בעיקר שנאלצנו להשתתף בקרב זה רק כצופים מרחוק, בעוד שאחרים נלחמים וגם נופלים שם.

עברו חודשיים, והמלחמה תמה. נכנסנו לחורף, והגשמים הראשונים שירדו היו גשמי זעף, כאילו רצו השמים לשטוף את כל סימני הקרבות. המשלט הוצף על כל עמדותיו ותעלותיו. המבנים האלה, הבנויים בעיקר מעפר, החלו להתמוטט; בקושי רב חילצנו את הנשק ואת התחמושת.

אבל כנגד זאת התחלנו לזרוע את הפלחה הראשונה שלנו, עם טרקטור נטוש ומזרעה מושאלת. אריה השיג את הזרעים בעזרת אשראי מסובך והצלילה לשלב אותנו לארגון אזורי ראשון וגם אחרון, של פלחה משותפת בצפון הנגב.

כך תמה התקופה ההרואית הראשונה שלנו.

כפי שכבר כתבתי זאת, היה לנו מזל רב. לא סבלנו אבדות, כי לא השתתפנו בקרבות. אבל היינו שם!! בכוח החלטתנו לקחנו חלק פעיל במסכת המפוארת של הקמת המדינה, הגנתה ובעיקר קביעת היקף גבולותיה.

הקרבות הקשים של נירים, כפר-דרום, יד-מרדכי וניצנים הנחילו למצרים אבדות כה כבדות והישגים כה מצומצמים, עד כי נרתעו מלתקוף קיבוץ נוסף, בדיוק כאשר תורנו הגיע.

הם הסתפקו בכיתור, אבל ידעו שאנחנו כאן!! הם סיירו, צילמו ועקבו אחר הפיכת המשלט למבצר מסובך ואיתן. המפה המצורפת היא שחזור של צילום אוויר המוכיח כמה עבודה השקענו כדי ליצור מתחם, שדי בהופעתו החיצונית כדי לסכל כל ניסיון של התקפה חזיתית.

הזמן פעל לטובתנו. נשק ותחמושת זרמו, התעצמותנו גדלה, מיומנותנו העמיקה ורוחנו נתחזקה. זכינו לקבל את אות הקוממיות כשוויים לאנשי החטיבות והיישובים, שנלחמו בגבורה ועמדו בהרעשות ובהפגזות קשות פי כמה מאלה שסבלנו אנחנו. חברים בקיבוצים האחרים ראו את חבריהם נופלים ואת משקם

נחרב. גורל זה יכול היה ליפול גם בחלקנו. בהתחלה לא היה לנו נשק, בקושי כלי אחד לכל שני חברים; אך חברי יד-מרדכי, שהגיעו אלינו אחרי שישה ימי עמידת גבורה, השאירו לנו מאוחר יותר את כל נשקם ועלו צפונה. חולשתנו לא הרתיעה אותנו מלבוא ולהתיישב מול כפר פורעים, בנגב הרחוק והבלתי-מוכר כמעט. בלי מים, בלי רכוש, בלי נשק, החלטנו ובאנו. באנו, התיישבנו ונאחזנו בציפורניים במקום שהיה צחיה, בלי עשב ירוק, בלי עץ וכלי צל.

התחלנו את חיינו הקיבוציים בהפיכת הקירות של החדר האוכל שלנו (הצריף המפורק) למקלטים, כי זה היה צו השעה.

נכון שהיינו צעירים ולהוטים, נכון שמנהיגות היישוב שלטה ללא ערעור וליכדה את רוב העם, נכון שהיה קל יותר לבצע החלטות, כשהיחידות היו קטנות, וכשהדרישות וגם הציפיות היו צנועות יותר. אבל לא צריך לשכוח, שהלכנו עם מקלות מול רובים, ושכוח החזון בלבד יכולנו להם.